

*The Journal of Academic Social Science Studies*



*International Journal of Social Science*

Volume 6 Issue 2, p. 1721-1736, February 2013

**COĞRAFYA ÖĞRETMENLERİNİN TOPLUMSAL DEĞER  
YÖNELİMİ AÇISINDAN EKOLOJİK İKİLEMLERE İLİŞKİN  
TUTUMLARI: KIRŞEHİR ÖRNEĞİ**  
*GEOGRAPHY TEACHERS' ECOLOGICAL DILEMMA ATTITUDES IN TERMS  
OF SOCIAL VALUE ORIENTATION: KIRSEHIR SAMPLE*

*Yrd. Doç. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ*  
*Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,*  
*Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı*

***Abstract***

The aim of this study is to determine whether the attitudes of geography teachers regarding ecological dilemmas vary depending on social value orientation. Thus, it has been tried to found out whether the prosocial geography teachers or the individualists behave more in favour of common benefits in ecological dilemmas. In this regard, features such as sex, seniority, age and being member of a non-governmental organization have been examined whether they have an effect in the mentioned situations. 34 Geography teachers who work in the city centre of Kırşehir have participated in the study. Triple-Dominance Measure of Social Value and Ecological Dilemmas Attitude Scale have been used as data collection instruments.  $f$ , %, Kruskal-Wallis and Mann-Whitney U tests have been used to analyse the datum.  $p < 0,05$  level of significance has been thought to be sufficient in defining differentiation. According to the findings, 51% of the participants describe themselves as *individualist* in terms of social value orientation while 49% of them describe themselves as *prosocial*. When the ecological dilemmas of the teachers are examined in terms of social value

orientation, a significance level has not been encountered between prosocial and individualist individuals in dual value orientation. However, in terms of triple value orientation, a level of significance between competitors, individualist and prosocial teachers, in favour of competitors. The competitors who prefer relative benefit top-level have higher ecological dilemma attitude level when compared to the individualists who prefer self-interest top-level, and the prosocials who prefer common benefit top-level. Moreover, it has been found out that sex, seniority, age, and being a member of non-governmental organization variables do not create a level of significance regarding the ecological dilemmas.

**Key Words:** Geography education, geography teacher, ecological dilemma, social value orientation, environmental education, attitude.

### Öz

Bu çalışmanın amacı coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutumlarının toplumsal değer yönelimine bağlı olarak farklılaşp farklılaşmadığını belirlemektir. Böylece coğrafya öğretmenlerinin toplum yanlısı olanlarının mı yoksa kendine yanlı olanlarının mı ekolojik ikilemlerde ortak çıkar yanlısı davrandıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda cinsiyet, mesleki kıdem, yaş, üye olunan sivil toplum kuruluşu gibi özelliklerin sözü edilen durumlarda etkili olup olmadığı kontrol edilmiştir. Araştırmaya Kırşehir İl merkezinde çalışan 34 coğrafya öğretmeni katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Üç Baskın Toplumsal Değer Yönelimi Ölçeği ile Ekolojik İkilemlere İlişkin Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizinde f, %, Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testleri kullanılmıştır. Farklılaşmaların tanımlanmasında  $p < 0,05$  anlamlılık düzeyi yeterli görülmüştür. Araştırmanın bulgularına göre çalışma grubunun %51'i toplumsal değer yönelimi açısından *bireyci* olarak kendilerini tanımlarken %49'u *toplum yanlısı* olarak tanımlamaktadır. Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimi açısından ekolojik ikilemlerine bakıldığında ikili değer yöneliminde toplum yanlısı ve bireyci bireyler arasında anlamlı farklılığa rastlanmazken, üçlü değer yönelimi açısından bakıldığında yarışmacılar ile bireyci ve toplum yanlısı öğretmenler arasında yarışmacılar lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Göreli çıkarı en üst düzeyde tercih eden yarışmacılar; kendi çıkarını en üst düzeyde tercih eden bireyciler ve ortak çıkarı (toplum çıkarı) en üst düzeyde tercih eden toplum yanlılarına göre daha yüksek ekolojik ikilem tutum düzeyine sahiptirler. Ek olarak cinsiyet, mesleki kıdem, yaş ve üye olunan sivil toplum kuruluşu değişkenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin anlamlı farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Coğrafya eğitimi, coğrafya öğretmeni, ekolojik ikilem, toplumsal değer yönelimi, çevre eğitimi, tutum.

## GİRİŞ

Doğal kaynak kullanımı ve çevresel sorunların giderek artması beraberinde sürdürülebilir bir dünya ve gelecek için ne yapmalı sorusunu doğurmuştur. Sorunun çözümü için yerel, ulusal ve uluslar arası boyutta çabalar gerçekleştirilse de doğal kaynak kullanımı gelecekte giderek artan bir çatışma konusu olarak karşımızda durmaktadır. Bireysel çıkarlar ile ortak çıkarların çatışması çevre sorunlarını doğurmaktadır ki bu toplumsal boyuttaki ekolojik ikilemleri alevlendirir. Bireylerin değer yönelimleri tutum ve davranışlarına yön vermektedir. Bireylerin ekolojik ikilemlerdeki kararlarını en çok etkileyen etmenlerden biri de kuşkusuz değer yönelimleridir.

Birçok farklı disiplin tarafından kullanılan ve disiplinlerin farklı tanımlamalar yaptığı değer kavramı dilbilimsel olarak bakıldığında bir şeyin önemini ortaya koyan soyut ölçü, onun değdiği karşılık ve kıymet olarak tanımlanabilir (TDK, 2009). Yaşamı daha saygın hale getirmek için oluşturduğumuz yargılar olan değerler, bireyin yaşamında neyin doğru neyin yanlış olduğunu geliştirdiği inançlarıdır (Robbins, 1993; Halstead & Taylor, 2000). Değerlerin toplumun kültürel kalıplarıyla etkileşimde bulunduğu ve onları yansıttığı kabul edilmektedir. Değerler; belli bir durum ve şartlara bağlı kalmaksızın, arzu edilen, yararlı görülen ve beğenilen şeyleri gösteren kıstaslar olarak da tarif edilebilir (Şirin, 1983). “İnsanın yaşamında ona kılavuzluk etmeye hizmet eden, arzulanan, durumlar ötesi hedefler” biçimindedir. Burada değerlerin durumlar ötesi olma özelliği, onun kapsamının genişliğini, sürekliliğini ve önemini ön plana çıkartmaktadır (Schwartz, 1996:2).

Bireyin değerlerinin bilinmesi, yaşantısındaki durumlar karşısında onun davranışlarının tahmin edilmesine yardımcı olabilir. Bu çerçevede değer, bireylerin tercihlerine öncülük etmekte ve bu durumda da değer kavramının incelenmesini önemli hale getirmektedir (Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt; 2012). Kişisel değerlerin bir ölçüt olarak rolü, değerler ve davranışlar arasındaki ilişkiyi açıklamaktır (Dönmez ve Cömert, 2007).

Bireyler edindikleri ve geliştirdikleri değerler çerçevesinde davranışlarına yön verirler. Bazen tercih yapmak durumunda kaldığımızda değerler arası gerçekleştirdiğimiz sıralama bizim tercihlerimizi etkiler. Böylece bireylerin neyi önemli neyi daha az önemli ya da önemsiz gördüğünü anlamak mümkün olabilir.

Değer bir durumu diğerine tercih etme eğilimi olarak karşımıza çıktığında davranışlarımıza kaynaklık ettiği ve onları yargılamamıza yaradığı görülür. Arzu edilen ya da edilmeyen, tercih edilen ya da edilmeyen durumlar değerler aracılığıyla şekillenir (Erdem, 2003:56). Buradan değerlerin kesin kalıplar gibi anlaşılması gerekir. Çünkü değerler değişime açıktırlar. Özellikle zaman ile ortaya çıkan ihtiyaç ve istekler değerlerin öncelik sırasını değiştirebilir (Kuşdil,Kağıtçbaşı, 2000: 59). Bireylerin değerleri üzerine araştırma yapmanın en önemli amaçlarından biri;

bireylerdeki değer yönelimlerini belirleyerek bu yönelimlerin onların tutum, davranış, toplumsal deneyim ve rolleriyle ilgili etkileşimlerini ortaya çıkarmaktır (Mehmedoğlu, 2006).

Birey ve toplum arasında çıkar çatışması vardır. Bir yanda bireyin kendi istekleri dururken diğer yanda toplumun istekleri durmaktadır. Doğası gereği öz-çıkarıcı olsun ya da olmasın birey kendi çıkarı yerine toplumun çıkarını gözetmesini bekleyen bir kısıtlama yani toplumsallaşma ile yüz yüzedir (Yalçın, 2009). Toplumsal değer yönelimi kavramı da işte burada ortaya çıkmaktadır. Kişinin tercihlerine bireyci olarak mı yoksa sosyalleşmesini tamamlayarak toplumcu olarak mı yaklaştığının göstergesi toplumsal değer yönelimi olarak ifade edilebilir. Yaşam boyu tüm kararlarımızda kendi isteklerimiz ve toplumun beklentileri arasında duran birey, birçok konuda çatışma yaşamakta ve ikileme düşmektedir.

İnsanoğlunu ikileme sürükleyen konulardan biri de doğal kaynaklar üzerindeki çatışmadır. Ekolojik bilişsel düzeyimiz, çevreye karşı tutumumuz, ilgilerimiz ve değerlerimiz ekolojik ikilemlerdeki kararlarımızı etkilemektedir. Toplumsal ikilemler iki kişilik ve çok kişilik olmak üzere ayrılırlar. Ekolojik İkilemler çok kişilik ikilemlere girer. Çok acıkmış iki kişiden birinin var olan bir parça ekmeğin tamamını bir seferde yemesi hem kendini hem yanındakini etkilerken; evinin önüne baz istasyonu kurulmasına izin veren kişi hem kendini, hem diğerlerini hem de doğayı etkiler. Etkilenen nesne doğa olduğunda bu toplumsal ikileme “*ekolojik ikilem*” denir.

Bir başka ifade ile ekolojik ikilemler, bireyin kendisini özne olarak algıladığında diğerlerini ve doğayı etkileyebileceğini düşündüğü, diğerlerini özne olarak algıladığında ise diğerlerinin kendisini ve doğayı etkileyebileceklerini düşündüğü toplumsal ikilemlerdir (Yalçın, 2009).

Coğrafya, çevre eğitimi için lider bir rol oynamaktadır. Bu rol kapsamında iklim değişikliği, kuraksızlaşma, çarpık kentleşme, doğal kaynak kullanımı, aşırı nüfus, yoksulluk, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi doğal dengenin korunmasına esas olabilecek birçok konu coğrafya dersi ile öğrencilere aktarılmaktadır. Coğrafya öğretmenlerinin tüm bu konular ile çevre bilinci oluşturup farkındalık yaratabilmesi ve doğal dengenin devamı için ekolojik tercihleri yönlendirebilmesi için kendi tercihlerinin de sürdürülebilir bir toplum yanlısı olması gerekir.

Coğrafya dersi öğretim programı içinde yer alan sürdürülebilirlik ve çevre bilincinin aktarılabilmesi için coğrafya öğretmenlerinin davranışlarının ne şekilde biçimlendiğinin ortaya konulması önemlidir. Davranışların anlaşılması ve açıklanması ise onların sahip oldukları değerleri bilmemizden geçer. Greenbank (2003) 'a göre öğretmenlerin bireysel, ailesel, mali vb. değerleri birbiri ile çatıştığında değerler arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarında problemler yaşamaktadırlar. Bu problemlerin öğrencilere yansımaması için öğretmen yetiştirmede değer eğitimi

öne çıkarılmalıdır. Değerler sürdürülebilir kalkınmanın bir parçasıdır. Bazı kültürlerde değerler öğretim programları ile doğrudan verilirken bazı toplumlarda toplumsallaşma yoluyla aktarılır. Her iki durumda da değerleri anlamak kendi dünya görüşünü ve diğer insanların bakış açılarını anlamanın önemli bir parçasıdır. Sürdürülebilir bir gelecek kendimizin sahip olduğu değerlerin yanında ötekini de anlamaktan geçer (McKeown, 2002).

Alan yazın incelendiğinde coğrafya eğitiminde çevre eğitimine (Aksoy, 2003; Demirkaya, 2006; Kaya ve Gündoğdu, 2007; Alkış, 2007; Alkış; 2008 Öztürk Demirbaş, 2011) ilişkin çalışmalara rastlanmakla birlikte değer ve ikilemlere yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışma bir ilk olma özelliği göstermektedir. Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimleri ve buna bağlı olarak ekolojik ikilemlerdeki tercihleri öğretmenlik yaşamlarına yansıtacağı düşünülmektedir. Öğretmenlerin öğretim sürecinde kendi değer ve tercihleri doğrultusunda öğretim yapacakları, bu yüzden yönelimlerinin belirlenip öğretmen yetiştirme aşamasında değer eğitimi çerçevesinde ele alınması coğrafya eğitimi ve çevre eğitimi ile ilgili birikime katkı sağlayacağından çalışmada elde edilen sonuçlar değerlidir.

**Problem cümlesi:** Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimi açısından ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri nasıldır?

### Araştırmanın alt problemleri

- 1- Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri nedir?
- 2- Coğrafya öğretmenlerinin *toplumsal değer yönelimi (üçlü)* açısından ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- 3- Coğrafya öğretmenlerinin *toplumsal değer yönelimi (ikili)* açısından ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- 4- Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri *cinsiyetlerine* göre farklılaşmakta mıdır?
- 5- Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri *mesleki kıdemlerine* göre farklılaşmakta mıdır?
- 6- Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri *yaşlarına* göre farklılaşmakta mıdır?
- 7- Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeyleri *üye oldukları sivil toplum kuruluşuna* göre farklılaşmakta mıdır?

### YÖNTEM

Araştırma, betimsel nitelikli tarama modelinde yürütülmüştür. Tarama modelleri geçmişte ya da şuan var olan durumu olduğu gibi betimlemeyi hedefleyen araştırma modelleridir (Karasar, 1999). Çalışmada, coğrafya öğretmenlerinin

toplumsal değer yönelimi açısından ekolojik inkilemlere ilişkin tutum düzeyleri farklı değişkenler açısından betimlenmeye çalışılmıştır.

### Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Kırşehir İl merkezinde 2011-2012 eğitim öğretim yılı bahar döneminde görevli bulunan 34 coğrafya öğretmeni oluşturmaktadır. Merkezde görevli tüm coğrafya öğretmenleri çalışmaya katılmıştır. Çalışma grubunun demografik bilgileri Tablo-1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubunun demografik bilgileri

Demografik Özellikler		%	f
Cinsiyet	K	8	24
	E	26	76
	<b>Toplam</b>	<b>34</b>	<b>100</b>
Yaş	20-30 yaş	6	18
	31-40 yaş	17	50
	41 yaş ve üstü	11	32
	<b>Toplam</b>	<b>34</b>	<b>100</b>
Üyelik	Evet	9	26
	Hayır	25	74
	<b>Toplam</b>	<b>34</b>	<b>100</b>
Kıdem	0-5 yıl	3	9
	6-10 yıl	7	21
	11-15 yıl	14	41
	16 yıl ve üstü	10	29
	<b>Toplam</b>	<b>34</b>	<b>100</b>
Değer (üçlü)	Toplum yanlısı	14	41
	Bireyci	12	35
	Yarışmacı	8	24
	<b>Toplam</b>	<b>34</b>	<b>100</b>
Değer (ikili)	Toplum yanlısı	14	41
	Bireyci	20	59
	<b>Toplam</b>	<b>34</b>	<b>100</b>

Araştırmaya Kırşehir İl merkezinde görevli 34 coğrafya öğretmeni katılmıştır. Coğrafya öğretmenlerinin 8'i kadın, 26'sı erkektir. Araştırma grubunu oluşturan öğretmenlerin 6'sı 20-30 yaş aralığında, 17'si 31-40 yaş aralığında, 11'i 41 yaş ve üstündedir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları sorulduğunda coğrafya öğretmenlerinin 9'u hayır üye değilim derken 25'i evet

üyeyim demiştir. Coğrafya öğretmenlerinin mesleki kıdemlerine bakıldığında 0-5 yıl arası kıdeme sahip 3 öğretmen, 6-10 yıl arası kıdeme sahip 7 öğretmen, 11-15 yıl arası kıdeme sahip 14 öğretmen ve 16 yıl ve üstü kıdeme sahip 10 öğretmenin bulunduğu görülmektedir.

Toplumsal değer yönelimleri açısından bakıldığında ise üçlü değerlendirmede coğrafya öğretmenlerinin %41'inin toplum yanlısı, %35'inin bireyci ve %24'ünün yarışmacı olduğu tespit edilmiştir. Toplumsal değer yönelimleri ikili olarak incelendiğinde ise %41 toplum yanlısı coğrafya öğretmenine karşın %59 bireyci coğrafya öğretmenin bulunduğu görülmektedir.

### Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri Üç Baskın Toplumsal Değer Yönelimi Ölçeği (Van Lange, Otten, De Bruin ve Joireman 1997; uyarlama Yalçın, 2009) ile Ekolojik İkilere İlişkin Tutum Ölçeği (Yalçın, 2009) kullanılarak toplanmıştır.

Toplumsal Değer Yönelimi Ölçeği, bireylerin toplumsal değer yönelimlerini belirlemek için geliştirilmiş bir ayrışık oyun uyarlamasıdır. Önceki çalışmalardan (Van Lange ve Kuhlman, 1994; Van Lange, Agnew, Harinck ve Steemers, 1997) yola çıkılarak Van Lange, Otten, De Bruin ve Joireman (1997) tarafından geliştirilmiştir. Toplumsal değer yönelimi ölçeğinin Türkçe uyarlamasını yapan Yalçın (2009) ölçeğin güvenilirliğine test tekrar test yöntemiyle bakmış Cohen Kappa değerini ise 0.91 olarak belirlemiştir. Bu değer ölçeğin güvenilirliğine işaret etmektedir.

Karşılıklı iki birey arasında uygulanan ayrışık oyunda bireylerin birbirlerini görmelerine ve birbirlerinin tercihlerini bilmelerine izin verilmez. Toplumsal değer yönelimi ölçeği uyarlamasında bireylerden dokuz kez bir yönerge eşliğinde puanları kendileri ve varsayımsal bir kişi ile nasıl paylaşacaklarına karar vermeleri istenir. Varsayılan kişinin de benzer seçimler yapacağı bildirilir. Bu dokuz seçeneğin her birinde kişi bireyci ya da toplum yanlısı bir puanlamayı tercih eder (Van Lange ve Kuhlman, 1994; Van Lange, Agnew, Harinck ve Steemers, 1997; Tung Au, W. and Kwongs, J.Y.Y. ,2004; Yalçın, 2009). Aşağıda kullanılan ölçekten bir örnek seçim verilmiştir.

	A	B	C
Sizin kazandığınız puan	480	540	480
Diğerinin kazandığı puan	80	280	480

Diğerine göre alınabilecek en yüksek puan A seçeneği (480-80=400 puan) olduğundan yarışmacılık yönelimli birey tercihi, diğer seçeneklere göre ortak kazancın en yüksek seviyede olduğu tercih C seçeneği (480+480= 960) toplum yanlısı bireyin tercihi ve ortak çıkar gözetmeden bireyin en yüksek alabileceği puan B seçeneğinde (540 puan) bireycilik eğilimli bireyin tercihi olacaktır. Buna benzer

ölçekte dokuz tercih bulunmaktadır. Bu tercihlerden bireyci, toplum yanlısı ve yarışmacı tercihlerinden hangisinden altı ve üzerinde tercih yapılmış ise birey o kategoride adlandırılır (Van Lange ve Kuhlman, 1994; Van Lange, Agnew, Harinck ve Steemers, 1997; Tung Au, W. and Kwongs, J.Y.Y. ,2004 ve Yalçın, 2009).

Ekolojik İkilemlere İlişkin Tutum Ölçeği, Yalçın (2009) tarafından geliştirilmiş ve güvenilirliği test tekrar test tekniği ile kontrol edilmiş. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı  $\alpha=.70$ 'dir. "Kesinlikle katılmıyorum" ile "kesinlikle katılıyorum" arasında beşli likert tipi yedi maddeden oluşan ölçekte alınan puan arttıkça ekolojik ikilemlerde bireylerin daha fazla toplum yanlısı olduğu anlaşılmaktadır.

### Verilerin Analizi

Beşli likert tipi ölçeğe coğrafya öğretmenlerin verdikleri cevaplara karşılık olarak elde edilen puanlar, faktörlerdeki madde sayısı farklılıkları nedeniyle standart bir nitelik göstermemektedir. Bu bağlamda elde edilen ham puanları, en düşüğü 20, en yükseği ise 100 puan olacak şekilde standart puanlara dönüştürülmesi uygundur. Ham puanların standart puana dönüştürülmesinde şu formülden yararlanılabilir:

$$X_{\text{standart.puan}} = \frac{X_{\text{ham.puan}}}{\text{Ölç.Mad.Say.}} \times 20$$

Aşağıda faktörlerden elde edilen puanlara karşılık gelen düzeyler özetlenmiştir.

- 20-46 :Düşük Tutum Düzeyi
- 47-72 :Orta Tutum Düzeyi
- 72-100 :Yüksek Tutum Düzeyi

Hesaplanan puanlar üzerinde farklılaşmaları analiz etmek üzere Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Farklılaşmaların tanımlanmasında  $p<0,05$  anlamlılık düzeyi yeterli görülmüştür.

### Bulgular ve Yorum

Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum ortalamaları Tablo2'de özetlenmiştir.

Tablo 2.Coğrafya Öğretmenlerinin Ekolojik İkilem Tutum Puan Ortalamaları

Ekolojik İkilem	N	Min.	Maks.	$\chi^2$	Puan Karşılığı	ss
Tutum	34	34,29	97,14	77,40	Yüksek	16,12



Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem tutum puan ortalamalarının 77,40 olduğu görülmektedir. Coğrafya öğretmenlerinin yüksek düzeyde ekolojik ikilem tutum düzeyine sahip olmakla birlikte puan ortalamalarının yüksek düzey tutum ortalamalarının alt sınırına yakın olduğu görülmektedir.

Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimi (üçlü) açısından ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeylerine ilişkin puanların Kruskal-Wallis testi sonuçları tablo-3'te verilmiştir.

Tablo 3. Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimi (üçlü) açısından ekolojik ikilem tutum düzeylerine ilişkin Kruskal-Wallis testi sonuçları

Değer Yönelimleri	n	Yönelim Ortalaması	sd	$\chi^2$	p	Fark
Toplum Yanlısı	14	14.46	2	8.52	0.014	*Toplum yanlıları ile yarışmacılar arasında
Bireyci	12	15.08				*Kendine yanlılarla yarışmacılar arasında
Yarışmacı	8	10.80				

Analiz sonuçlarına göre, araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin üçlü toplumsal değer yönelimi açısından ekolojik ikilem tutum düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ( $X^2_{(2)} = 8.52$ ;  $p < 0,05$ ). Bir başka ifade ile farklı toplumsal değer yönelimine sahip coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere yönelik tutum düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu söylenebilir. Yarışmacı coğrafya öğretmenlerinin toplum yanlısı ve bireyci coğrafya öğretmenlerine göre ekolojik tutum düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık yarışmacı coğrafya öğretmenlerinin lehinedir.

Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimi (ikili) açısından ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Mann-Whitney U analiz sonuçlarına ilişkin bulgular tablo-4'de özetlenmiştir.

Tablo4. Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimi (ikili) açısından ekolojik ikilem tutum düzeylerine ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları

Değer Yönelimleri	n	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	U	Z	p
Toplum Yanlısı	14	203	14,46	97.5	-1.5	0.135
Bireyci	12	393	19,63			

Tablo-4'de gösterilen Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, toplum yanlısı coğrafya öğretmenleri ile bireyci coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem

tutum düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmemiştir (U=97.5; p>0,05). Sıra ortalamaları dikkate alındığında bireyci coğrafya öğretmenlerinin toplum yanlısı coğrafya öğretmenlerine göre ekolojik ikilem tutumlarının daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları fakat bu farkın istatistiksel olarak anlamlı bir fark için yeterli olmadığı söylenebilir. Buna göre coğrafya öğretmenlerinin ikili toplumsal değer yönelimlerinin ekolojik ikilem tutum düzeyleri üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir.

Coğrafya öğretmenlerinin cinsiyetleri açısından ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Mann-Whitney U analiz sonuçlarına ilişkin bulgular tablo-5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem düzeylerinin cinsiyete değişkenine göre Mann-Whitney U testi sonuçları

Cinsiyet	n	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	U	Z	p
Kadın	8	168	21	76	-1.14	0.25
Erkek	26	427	16,42			

Tablo-5'de gösterilen Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, kadın ve erkek coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem tutum düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmemiştir (U=76; p>0,05). Sıra ortalamaları dikkate alındığında kadın coğrafya öğretmenlerinin erkek coğrafya öğretmenlerine göre ekolojik ikilem tutumlarının daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları fakat bu farkın istatistiksel olarak anlamlı bir fark için yeterli olmadığı söylenebilir. Buna göre coğrafya öğretmenlerinin cinsiyetlerinin ekolojik ikilem tutum düzeyleri üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir.

Mesleki kıdemlerine göre coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeylerindeki farklılaşma ile ilgili Kruskal-Wallis testi sonuçları tablo-6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Coğrafya öğretmenlerinin kıdemlerine göre ekolojik ikilem tutum düzeylerine ilişkin Kruskal-Wallis testi sonuçları

Mesleki Kıdem	n	Yönelim Ortalaması	sd	$\chi^2$	p	Fark
0-5 yıl	3	12,33	3	3.89	0.27	
6-10 yıl	7	16,86				* Fark yok
11-15 yıl	14	15,43				
16 yıl ve üstü	10	22,40				

Analiz sonuçlarına göre, araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin mesleki kıdemleri açısından ekolojik ikilem tutum düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir ( $X^2_{(3)}= 3.89$ ;  $p>0,05$ ). Bir başka ifade ile farklı mesleki kıdeme sahip coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere yönelik tutum düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı söylenebilir. Bu sonuç coğrafya öğretmenlerinin çalışma yıllarının ekolojik ikilem düzeylerini etkilemediği biçiminde yorumlanabilir.

Yaşlarına göre coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeylerindeki farklılaşma ile ilgili Kruskal-Wallis testi sonuçları tablo-7'de özetlenmiştir.

Tablo 7. Coğrafya Öğretmenlerinin Yaşlarına Göre Ekolojik İkilem Tutum Düzeylerine İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Yaş	n	Yönelim Ortalaması	sd	$\chi^2$	p	Fark
20-30 yaş	6	17,83	2	5.27	0.072	* Fark yok
31-40 yaş	17	13,97				
41 yaş ve üstü	11	22,77				

Analiz sonuçlarına göre, araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin yaşları açısından ekolojik ikilem tutum düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir ( $X^2_{(2)}= 5.27$ ;  $p>0,05$ ). Bir başka ifade ile farklı yaşlara sahip coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere yönelik tutum düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı söylenebilir. Bu sonuç coğrafya öğretmenlerinin yaşlarının ekolojik ikilem düzeylerini etkilemediği biçiminde yorumlanabilir.

Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumlarına göre coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlere ilişkin tutum düzeylerine ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları tablo-8'de özetlenmiştir.

Tablo 8. Üyelik durumuna göre coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem düzeylerine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelik	n	Sıra Toplamı	Sıra Ortalaması	U	Z	p
Evet	9	114	12,67	69	-1.705	0.08
Hayır	25	481	19,24			

Tablo-8'de gösterilen Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, bir sivil toplum kuruluşuna üye olan ve olmayan coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem

tutum düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenememiştir (U=69; p>0,05). Sıra ortalamaları dikkate alındığında bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayan coğrafya öğretmenlerinin üye olan coğrafya öğretmenlerine göre ekolojik ikilem tutumlarının daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları fakat bu farkın istatistiksel olarak anlamlı bir fark için yeterli olmadığı söylenebilir. Buna göre coğrafya öğretmenlerinin sivil toplum kuruluşlarına üye olup olmamalarının ekolojik ikilem tutum düzeyleri üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir.

### Sonuç ve Tartışma

Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem tutum düzeyleri *yüksektir*. Yani çalışma grubunda yer alan coğrafya öğretmenleri ekolojik bir ikilemde kaldıklarında doğanın olumsuz etkilenmemesi yönünde tutum sergilemektedirler.

Araştırma grubundaki coğrafya öğretmenlerinin %41'i toplum yanlısı, %59'unun kendi yanlısı olduğu görülmüştür. Önceki araştırmalar ile kıyaslandığında farklı ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalarla (Van Lange ve Kuhlman, 1994; Utz, 2004) uyumlu olmakla birlikte Yalçın (2009)'nın çalışmasında katılımcılarının %50,9'u bireyci olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırma grubundaki bireylerin toplum yanlısı mı yoksa bireyci mi oldukları yalnız toplumsallaştıkları kültürden değil katılımcıların bireysel ve grup içi dinamiklerinden de etkilenmektedir.

Araştırma grubunda yer alan coğrafya öğretmenlerinin üçlü toplumsal değer yönelimi açısından ekolojik ikilem tutum düzeylerinde yarışmacı öğretmenlerin toplum yanlısı ve bireyci öğretmenlere göre ekolojik tutum düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık yarışmacı coğrafya öğretmenlerinin lehinedir. Buna karşın ikili toplumsal değer yönelimi açısından veriler incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin bireyci veya toplum yanlısı olanlarının ekolojik ikilemlerinin farklılaşmadığı saptanmıştır. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında (Van Lange ve Kuhlman, 1994; Roch, S. G. ve Samuelson, C. D., 1997; Van Lange, 1999; Utz, 2004; Bonaiuto, Bilotta, Bonnes, Ceccarelli, Martorella ve Carrus, 2008; Yalçın, 2009) toplum yanlılarının çevreyle ilişkili ikilemlerde kendine yanlılarla kıyasla daha fazla ortak çıkar yanlısı oldukları tespit edilmiştir. Coğrafya öğretmenlerinin bu bağlamda kendine yanlılarla toplum yanlıları arasında çevresel ikilemlerde çevre odaklı davrandıkları görülmektedir. Bu durum çevre ve doğa ile birebir ilişkili meslek sahiplerinde toplumsal değer yöneliminin ikilemlerde belirleyici rol üstlenemeyeceği şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda çevre üzerine çalışma yapan ve bu çerçevede meslek sahibi bireyler ile çalışma yapılarak araştırmanın sonucu sinanabilir.

Coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilem tutum düzeyleri cinsiyet, kıdem, yaş ve herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma durumuna göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Kendi çalışma konusu çevre ve insan arasındaki ilişki olan coğrafya

disiplininin ve coğrafyacıların sürdürülebilirlik ve çevre konusunda yeni değerler benimsetme, sorumluluk duygusu geliştirme ve sorumluluklarının gereklerini yerine getirmek gibi ödevleri bulunmaktadır (Kaya ve Gündoğdu,2007). Kendisini doğadan, onun dengesi ve sürekliliğinden sorumlu hissetmeyen bir coğrafya anlayışı söz konusu olamaz. Fakat dikkat çekilmesi gereken husus coğrafya öğretmenlerinin yalnız fiziki coğrafya odaklı bir sürdürülebilirlikten ziyade kültürel sürdürülebilirlik konusunda da söz sahibi olması gerekliliğidir.

Coğrafya, denge ve sürdürülebilirlik için eğitim konusunda bu çalışma odaklansa da yüksek eğitilmiş ve çok gelirli olan bireylerin düşük eğitilmiş ve az gelirli bireylere göre daha fazla kaynak tükettiği ve artan eğitimin sürdürülebilirlik için bir tehdit olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz (McKeown, 2002). Öyleyse sürdürülebilirlik odaklı eğitim çalışmalarında eğitim seviyesini artırmaktan ziyade eğitim düzeyi yüksek bireylerin nitelikli yaşam tercihi oluşturma konusunda bilinçlendirilmesi üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle çevresel etik yaklaşımlarına bakıldığında insan odaklı yaklaşımların ağırlıklı olarak kabul edildiği görülmektedir. Yani insan doğanın efendisidir ve ona zarar getirmeyen her türlü yok oluş önemsizdir. İnsanın merkezden çekilip kendini doğanın bir parçası olarak görebilmesini sağlamak ise nitelikli yaşam ve bilinçli tüketim alışkanlıkları ile donatılmış bireyler yetiştirmekten geçer. Ancak o zaman eğitilmiş ve gelir seviyesi yüksek bireylerin düşük gelir ve düşük eğitime sahip bireylerin sürdürülebilirlik konusunda önüne geçmesi mümkün olacaktır.

Coğrafya bakış açısı sürdürülebilir kalkınmayı anlamak ve öğretmenlerin, vatandaşların, bilim adamlarının ve tüm insanların bu süreçteki rollerini iyi kavrayabilmeleri için gerekli olan güçlü teorik temeli karşılayabilir. Coğrafyanın doğa-toplum, mekânsal ve zamansal perspektifleri sürdürülebilirliğin birçok kavramını anlama, öğrenme, sosyal karar alma ve önemli sorunlara çözüm üretme evresinde derin katkıları olacaktır (Wilbanks, 1994). Buradan hareketle coğrafya öğretmenlerinin ekolojik ikilemlerdeki duruşları bunları öğrencilerine yansıtması aşamasında önemlidir. Var olan durumun tespitine yönelik bu tür çalışmalar bize öğretmen eğitiminde nerede ne yapmamız gerekliliği konusunda yardımcı olacaktır. Özellikle coğrafya öğretmenlerinin bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıklarının toplandığı veride öğretmenlerin çoğunun TEMA Vakfı dışında bir isim söylemedikleri dikkat çekmiştir. Diğer çalışmalar için coğrafya öğretmenlerinin üyelik çekingenlikleri, sosyal katılım becerileri, toplumsal yabancılaşma düzeyleri, ekonomik kaygı ve mesleki tutumlarının çevresel davranış ve ikilem düzeylerine etkileri kontrol edilebilir.

## KAYNAKÇA

- AKSOY, B. (2003). Problem çözme yönteminin çevre eğitiminde uygulanması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl: 2003 (2) Sayı:14: Sayfa: 83-98.*
- ALKIŞ, S. (2007). Coğrafya eğitiminde yükselen paradigma: Sürdürülebilir bir dünya. *Marmara Coğrafya Dergisi: Sayı: 15, Sayfa: 55-64. Ocak - 2007, İstanbul.*
- ALKIŞ, S. (2008). Education for sustainable development in Turkey. *Bildung für Nachhaltige Entwicklung, 30 (2), 597-608.*
- AYDIN, F. (2010). Geography Teacher Candidates' Views about Environment Problems and Environment Education (Gazi University Case). *International Online Journal of Educational Sciences, 2010, 2 (3), 818-839.*
- BONAİUTO, M., BİLOTTA, E., BONNES, M., CECCARELLİ, M., MARTORELLA, H., & CARRUS G. (2008). Local identity and the role of individual differences in the use of natural resources: The case of water consumption. *Journal of Applied Social Psychology, 38(4), 947-967.*
- ÇALIŞKUR, A.; DEMİRHAN, A. VE BOZKURT, S. (2012). Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:17, Sayı:1, Sayfa: 219-236.*
- DEMİRKAYA, H. (2006). Çevre Eğitiminin Türkiye'deki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitime Yönelik Yeni Yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 16, Sayı: 1 Sayfa: 207-222, ELAZIG-2006.*
- DÖNMEZ, B. VE CÖMERT, M. (2007). İlköğretim okulu öğretmenlerinin değer sistemleri. *Değerler Eğitimi Dergisi, 5(14), 29-59.*
- ERDEM, A. R. (2003). Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 4, İstanbul.*
- GREENBANK, P. (2003). The role of values in educational research: *The Case For Reflexivity, 29(6), 791-801.*
- HALSTEAD, J. M., & TAYLOR, J. M. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education, 30(2), 169-202.*
- KAYA, İ. VE GÜNDOĞDU, Y. (2007). Coğrafya Öğretmenlerinin Çevre Bilincini Oluşturma ve Geliştirmedeki Rolü: Diyarbakır Örneği. *Dođu Coğrafya Dergisi; Cilt: 12 ; Sayı:18, Sayfa: 187-204.*
- KUŞDİL, E. VE KAĞITÇIBAŞI, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 42.*
- MCKEOWN, R. (2002). Education for Sustainable Development Toolkit. *Funded by Waste Management Research and Education Institution. USA. Version:2.*

- MEHMEDOĞLU, U. (2006). *Gençlik, değerler ve din: Küreselleşme, ahlak ve değerler*. (Ed. U. Mehmedoğlu & Mehmedoğlu). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- ÖZTÜRK DEMİRBAŞ, Ç. (2011). Coğrafya dersi öğretim programında sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. (ISSN:1303-5134), 8 (2). [Bağlantıda]. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>.
- ROBBİNS, A. (1993). *Smürsüz güç* (Çev: M. Değirmenci). İnkılâp Kitabevi Yayını. İstanbul.
- ROCH, S. G., VE SAMUELSON, C. D. (1997). Effects of environmental uncertainty and social value orientation in resource dilemmas. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 70(3), 221-235.
- SCHWARTZ, S. (1996). Value Priorities and Behaviour. In C. Seligman, J.M. Olson ve M.P. Zanna (Eds.), *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ, s.1-24.
- ŞİRİN, A. (1983). Gençlerin değerler sıralaması üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- TDK. (2009). Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- TUNG AU, W. AND KWONGS, J.Y.Y. (2004). *Measurements and Effects of Social- Value Orientation in Social Dilemmas: A Review*. (Contemporary Psychological Research on Social Dilemmas, Edited by: Suleiman, R., Budescu, D. V., Fischer, I. and Messick, D.M.). Cambridge University Press, USA.
- UTZ, S. (2004). Self-construal and cooperation: Is the interdependent self more cooperative than the independent self? *Self and Identity*, 3, 177-190. ISSN: 1529-8868.
- WİLBANKS, T. J. (1994). Sustainable Development" in Geographic Perspective. *Annals of the Association of American Geographers. Volume 84, Issue 4, Page: 541-556*.
- VAN LANGE, P. A. M. (1999). The pursuit of joint outcomes and equality in outcomes: An integrative model of social value orientation. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 77(2), Aug 1999, 337-349.
- VAN LANGE, P. A. M., AGNEW, C. R., HARİNCK, F., & STEEMERS, G. (1997). From game theory to real life: How social value orientation affects willingness to sacrifice in ongoing close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1330-1344.
- VAN LANGE, P. A. M., & KUHLMAN, D. M. (1994). Social value orientations and impressions of partner's honesty and intelligence: A test of the might versus morality effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(1), 126- 141.

- 
- VAN LANGE, P. A. M., OTTEN, W., DE BRUİN, E. M. N., & JOİREMAN, J. A. (1997). Development of prosocial, individualistic, and preliminary evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(4), 733-746.
- YALÇIN, Ö. (2009). Ekolojik İnkilemlere İlişkin Tutum, Toplumsal Sorumluluk ve Yabancılaşmanın Toplumsal Değer Yönelimi Açısından İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.*